



## Dejan Zdravec

**Jože Maček: Podčetrtak skozi stoletja. Maribor : Založba Pivec, 2008, 262 str.**

Od ustanovitve občin konec prejšnjega desetletja oz. stoletja oz. tisočletja so slovenski zgodovinarji in zgodovinopisje dobili novega naročnika za izdajanje svojih raziskovanj. Potreba občinskih veljakov, da svetu obelodanijo svoj obstoj in pomembnost ter zgodovinsko vrednost svojega kraja ali širšega območja, je namreč sprožila željo po izdajanju lokalnih, torej bolj ali manj krajevnih zgodovin. Zadnjih nekaj let smo tako priča več kot občutnemu povečanju števila krajevnih zbornikov in knjig. Tovrstno početje je vsekakor potrebno in hvale vredno, saj zapolnjuje luknje v slovenskem krajevnem zgodovinopisju. Natančen pregled knjižnih polic namreč nedopustno hitro razkrije, da nekaterih področij na zgodovinopisnem zemljevidu Slovenije še skorajda ni.

Seveda pa je lahko takšen način publiciranja dvorezen meč. Nemalokrat se zgodi, da se pisanja tovrstnega dela loti kak lokalni veljak oz. vseved ali diletant, in to na osnovi zastarele in dvomljive literature, za nameček pa veselo uporabi še zgodbe in legende, ki mu jih je pripovedoval njegov (stari) oče

ali pa jih je slišal od kakšnega starejšega sokrajana. Slednje tudi ne moti, dokler ni zavito v embalažo, ki daje bralcu občutek resničnosti.

Nekaterih manjših krajev se zanimanje izšolanih zgodovinarjev do danes še ni kaj prida dotaknilo. Neizmerjeni tekoči metri gradiva, ki trpijo pod čedalje večjo težo iz dneva v dan se nabirajočega prahu v številnih domačih in tujih arhivih, so tako še nepregledani in neobdelani. Nekaj osnovnih podatkov je moč najti le v kakšnih starejših leksikonih in strokovni ter psevdoznanstveni literaturi, katere vsebinsko vrednost pa je nemalokrat zob časa že pošteno načel. Njena verodostojnost je tako upravičeno vprašljiva. Na kak način se torej lotiti pisanja takšnega dela v 21. stoletju, je sicer stvar pisca oz. izdajatelja, a bi le-to lahko vseeno bilo podvrženo vsaj določenim osnovnim normam in standardom, pa četudi so nekatera omenjena dela, vsaj po uvodnih nagovorih avtorjev sodeč, namenjena v prvi vrsti tamkaj živečemu (kmečkemu) prebivalstvu. Čemu uporabljati bolj ali manj le zastarelo in vprašljivo literaturo, ko pa je za marsikateri kraj na voljo kar nepregledna količina še neupoštevane gradiva? Resda mukotrpno uničevanje zadnjice in hrbta na neudobnih arhivskih stolih, kvarjenje vida zaradi neustrezne razsvetljave in pretiranega, a nujnega in dolgotrajnega gledanja v viro, ter počasnega uničevanja pljuč z vdihovanjem nekaj sto let starega prahu in še česa drugega, niso v zadovoljstvo nikomur, so pa oz. bi morali biti nujna predispozicija za kvalitetno in pa izdajanja vredno delo. Duhovna hrana, sveže pripravljena po receptu za pisanje lokalnih zgodovin, po katerem se starejša zgodovina posameznega kraja povzame npr. po delih Ivana Stoparja, polpretekla in sodobna pa je iz ust (marsikdaj senilnega in bodisi pretirano revolucionarno bodisi strogo katoliško usmerjenega) vseveda iz dotičnega kraja, ne bo več prinesla "gurmanskega" razsvetljenja, pač pa kvečjemu nekajminutno, ti. "testeninsko" potešitev apetita. Še dobro, da so bila v slovenskem zgodovinopisju tovrstna dela kaj hitro pripeljana na rob izumrtja.

Eden od avtorjev, ki je manjši del svojega raziskovalnega časa namenil pisanju monografij lokalnih zgodovin, je akademik ddr. Jože Maček. Poleg dela *Kratka zgodovina župnije Sv. Rupert nad Laškimi ob njeni 250-letnici*, izdani leta 2005, je nujno potrebno omeniti še kratko, 80 strani obsegajočo monografijo o Olimju med letoma 1782 in 1805. V slednji je leto kasneje obelodanil ukinitvev tamkajšnjega pavlinskega samostana, usodo menihov, ustanovitev župnije Olimje leta 1784, gospodarstvo podržavljenega gospostva, prevedbo tlake v denarne dajatve ter prodajo olimskega gospostva Ferdinandu Mariji grofu Attemsju leta 1805. Vsebinskemu delu knjige ni kaj očitati. Kratka in jedrnata ter predvsem na osnovi virov napisana monografija, je zanimivo in koristno branje za vsa-



kogar, tako za največjega poznavalca te tematike kot tudi za navadnega laika. Še posebej izstopa poglavje o prevedbi tlake v denarne dajatve oziroma ti. robotno relucijski sistem. Do sedaj nekoliko manj obravnavano temo je njen poznavalec na osnovi olimskega primera predstavil tako, kot je treba.

Ob priliki svečane predstavitve omenjene knjige v danes zopet delujočem olimskem samostanu leta 2006 so nekateri domačini izrazili željo, da bi se kaj podobnega napisalo še o Podčetrtku. In res, avtor se je na osebno pobudo takratnega in sedanjega župana Petra Misje lotil še tega projekta. Do neke mere pa je na njegovo privolitev vplivalo tudi dejstvo, da je takrat že imel precej podatkov o zgodovini Podčetrтка, ki jih je pridobil ob pripravi knjige o zgodovini olimske fare ob njeni 220-letnici.

Naloga, ki jo je imel Jože Maček pred sabo, ni bila lahka. Marsikdo se je v zastavljenem obsegu verjetno niti ne bi lotil. O Podčetrtku do tedaj še ni obstajalo nobeno sklenjeno delo, tistih nekaj domačih in tujih strokovnih člankov in gesel pa je tako polno "ljuljke in plevela", da jih skorajda ni vredno prebirati, kaj šele uporabiti. Še večjo oviro predstavljajo ohranjeni viri. Desetine nepregledanih tekočih metrov gradiva se dandanes hrani v Arhivu Republike Slovenije, Zgodovinskem arhivu Celje, Nadškofijskem arhivu Maribor, arhivu župnije Podčetrtek, Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, Koroškem deželnem arhivu v Celovcu, Arhivu krške škofije, Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju, Državnem oblastnem arhivu Třeboň na Češkem in še zagotovo kje. Že samo prelistavanje bi raziskovalcu vzelo kakšno desetletje ali več, kaj šele njegova obdelava in analiza ter na koncu še sinteza v obliki znanstvene monografije. Jože Maček je ubral drugačno pot. Knjigo si je zamislil kot poljudno zgodovino oz. strokovno monografijo, ki naj ne bi zajela vseh dogodkov in dogajanja, pač pa le zgodovino v glavnih obrisih. V prvi vrsti se je tako poslužil fragmentarnih podatkov, ki jih je moč najti v literaturi, in jih sestavil v neko smiselno celoto. Viri so bolj izjema kot pravilo. V začetku leta 2008 je 600 izvodov knjige naposled ugledalo luč sveta. 262 strani obsegajoče delo, tiskano na kvalitetnem papirju ter opremljeno z mnogimi, tudi barvnimi slikami, nosi naslov Podčetrtek skozi stoletja in je izšlo pri založbi Pivec.

Vsebinska razčlenitev monografije je avtorju dobro uspela. Ni podlegel načinu pisanja mnogih povojnih krajevskih monografij, v katerih so zgodovine krajev napisane bolj ali manj kronološko, in v katerih odpade na starejšo obdobje komaj omembe vredno število strani, medtem ko sta revolucionarni boj slovenskega naroda in povojno urejanje socialistične republike glavna (in edina branja vredna) tema. Uvodni besedi župana Petra Misje in avtorjevemu predgovoru tako sledi osem, vsebinsko različnih poglavij. V orisu prazgodovine in zgodovine

Kozjanskega (str. 9–90) so dokaj izčrpno predstavljene zgodovina gradu, trga in župnije Podčetrtek, v obrisih pa je zapisana tudi politična pripadnost kraja. Nekaj srednjeveške in novoveške zgodovine je moč najti še v poglavju Gospodarske dejavnosti (str. 166–203), kjer so opisani sejmarstvo, vinogradništvo, poljedelstvo, živinoreja, čebelarstvo, lovstvo in ribištvo, gozdarstvo, vodno gospodarstvo, obrt ter gospodarjenje v okviru zemljiškega gospodstva Podčetrtek. Podatkov za ti obdobji ni kaj dosti, kar pa je tudi pričakovano, saj literatura na to temo praktično ne obstaja. Najstarejšima pisno dokumentiranima obdobjema podčetrške in okoliške zgodovine so posvečene še tri priloge v istoimenskem poglavju (str. 251–262). Podložniki, imetniki domcev oz. oštetarji in osebenjki (kočarji, gostači) ter njihove letne obveznosti so predstavljene na osnovi štiftregistra iz leta 1745, sogorniki iz Virštanjkih gorc pa po gorninskem registru olimskega samostana iz leta 1755. Omenjena vira sta nekoliko pomanjkljivo predstavljena. Iz prilog so tako razvidni predvsem imena in priimki podložnikov, osebenjkov ter sogornikov in kraji, v katerih so živeli. Kot kaže, je avtor s tem prepisom želel ciljni publiko predstaviti predvsem priimke, ki so se na tem področju pojavljali dobrih 250 let nazaj. Mnogi ljudje s takšnimi priimki namreč še danes tukaj živijo.

Preostala poglavja so posvečena dogodkom in ljudem po letu 1750, in to s precejšnjim poudarkom na zadnjih 70 letih. Na osnovi literature, nekaj malega virov in ustnih pričevanj so opisana zadnja leta pred drugo svetovno vojno, nemška okupacija 1941–1945 ter prva desetletja po koncu vojne (str. 113–161), potres leta 1974 (str. 162–165), seveda pa ne manjka tudi zgodovina Atomskih toplic oz. Term Olimia (str. 204–212). Ostali dve poglavji se nanašata na zgodovino tukajšnjega šolstva, zdravstvene razmere in kulturno ter društveno dejavnost (Prosvetno društvo, kinematograf, knjižnica, moški in cerkveni pevski zbor, gasilska društva, Turistično društvo, Društvo kmečkih fantov in deklet) (str. 91–112), mesto v zgodovini pa je avtor zagotovil tudi nekaterim vidnejšim osebnostim in prebivalcem tega območja (str. 213–228). Potrebno je reči, da je avtorjev izbor pomembnejših osebnosti, izbranih iz kroga še živečih ljudi, objektivni, torej korekten. Strokovna monografija se zaključuje na klasičen način. Skrbno popisanim virom in literaturi, sledi povzetek v tujem (nemškem) jeziku.

Kot je že bilo omenjeno, je v obstoječi literaturi o zgodovini Podčetrтка precej napačnih navedb in podatkov, ki lahko raziskovalca kaj hitro speljejo do napačnih, dvomljivih zaključkov. Ali se je Jožetu Mačku uspelo izogniti tovrstnim pastem in ali je dandanes smiselno pisati časovno obsežne lokalne zgodovine, temelječe predvsem na osnovi literature, lahko pokaže vzorčna analiza teksta, seveda podkrepljena z ohranjenimi viri. Le-ta zaradi časovne

omejitve ne bo obsegala celotnega teksta, pač pa bo pod drobnogled vzeto vsega 11 strani, torej nekako dobri štirje odstotki knjige. Analiziran bo tako tekst o zgodovini gradu Podčetrtek do prodaje Ignacu Mariji grofu Attems, tekst o podatkih iz podčetrtskih matičnih knjig ter tekst o čebelarstvu.

Zgodovina gradu Podčetrtek (str. 13–21/36), kakor se tudi imenuje eno od podpoglavij, je ozko povezana s krško škofijo in plemiškima družinama Tattenbach (in Reinstein) ter Attems. Srednjeveško zgodovino Podčetrta je na osnovi listinskega gradiva nazadnje korektno predstavil Dušan Kos, in sicer najprej v monografiji Med gradom in mestom,<sup>1</sup> nato pa še v njeni dopolnjeni izdaji Vitez in grad.<sup>2</sup> Jože Maček se je do neke mere držal Kosovega teksta. Ker pa ga je, kot kaže, gnala želja po predstavitvi čim večjega števila zgodovinskih podatkov, je dodal še nekaj nepreverljivih in napačnih citatov iz sporne literature. Raziskovanje srednjeveške zgodovine Podčetrta (nemško ime za kraj in gospostvo je (Windisch) Landsberg) je specifičen problem. Na Štajerskem sta od druge polovice 16. stoletja dalje namreč obstajala dva Landsberga, eden v bližini Šotle, drugi pa pri Wildonu v današnji Avstriji. Slednji se od druge polovice 18. stoletja dalje imenuje Deutschlandsberg. Zgodovinarji, ki se ukvarjajo z raziskovanjem novega veka, nimajo težav pri ločevanju dokumentov, ki zadevajo omenjena kraja. Raziskovalcem srednjega veka pa zna biti ta dvojnost pravi trn v peti. Tudi nekateri najuglednejši slovenski zgodovinarji, kot npr. Pavle Blaznik<sup>3</sup> in Jože Mlinarič,<sup>4</sup> ji niso bili kos. Ločevanje obeh krajev in tamkajšnjih gradiščanov v srednjeveških listinah je možno na dva načina. Na osnovi vsebinske analize dokumenta ali pa glede na zapis kraja. Podčetrtek je bil v tistem obdobju v lasti krške škofije, medtem ko si je Deutschlandsberg lastila salzburska nadškofija. Natančna analiza oseb, ki se pojavljajo v dokumentu, ter izstavitelja ali kraja izstavitve in podobno lahko zanesljivo pripeljejo do pravilne ugotovitve. Nenazadnje se je te tehnike uspešno poslužil že omenjeni Dušan Kos. Nemško ime za Podčetrtek, torej Landsberg, je zložanka iz besed Land und Berg, in nekako pomeni deželni grad. Srednjeveško ime za Deutschlandsberg je bilo

Lonsperch, in je čisto drugačnega izvora. Sestavljeno je iz korena besede Laßnitz (Ložnica), torej lons,<sup>5</sup> in pa besede Berg, in pomeni grad, okoli katerega teče potok Ložnica.<sup>6</sup> *Leta 1213 omenjen Fr. de Lonsperch* tako ni živel in služboval v Podčetrtku, pač pa v Deutschlandsbergu.

Isto velja za nekatere upravnike gospostva. Točaj *Alhoch 1358–1370* in *Friderik Holleneger 1385–1411* nista službovala v Podčetrtku.<sup>7</sup> Povsem v nasprotju z znanimi viri je tudi navedba, da sta bila *od leta 1446 do 1479 gradiščana Viljem Šaleški, ki je sodeloval v bojih z Ogrri, in točaj Hans Šaleški. Slednji naj bi bil zadnji svojega rodu, ki je verjetno padel v boju z Ogrri, ko so ti zasedli grad. Zadnji trenutno znani podčetrtski gradiščan je bil Filip pl. Eibiswalder/Ivniški,*<sup>8</sup> ki je bil verjetno neki sorodnik zadnjega pred njim in leta 1404 omenjenega gradiščana,<sup>9</sup> morda celo njegov vnuk. Glede na to, da med obema ni znan noben drug gradiščan, je precej verjetno, da so gradiščansko službo na gospostvu v prvi in delu druge polovice 15. stoletja opravljali člani iste družine. Kakorkoli, 24-letni Filip je dal leta 1450 v čast Heme, na katero spomin v teh krajih še ni bil zamrl, postaviti leseno kapelo na Vinarski gori, ki je kmalu postala manjše romarsko središče. K njej so romali predvsem ljudje s Štajerskega, iz sosednje Ogrske in nekaterih ostalih dežel. Ko se je začel avgusta 1466 na pobudo krškega škofa postopek za razglasitev Heme za svetnico, se je v Krko odpravil tudi Filip z nekaj podložniki iz Vonarja, Pristave ter bližnjih vasi, da bi pričali o čudežnih dogodkih, ki so se zgodili v zvezi s kapelo.<sup>10</sup> Iz slednjega tudi izhaja, da cerkev sv. Emo ni v 13. stoletju proglasila za svetnico, pač pa se je ta postopek začel šele čez dobro stoletje in pol, njeno čaščenje pa je papež Pij XI. odobril komaj pet stoletij pozneje.<sup>11</sup>

Zadnji podčetrtski gradiščan Hans in njegova smrt v boju z Ogrri se prvič pojavita v literaturi pri Schmutzu.<sup>12</sup> V slovensko zgodovinopisje ju je v 20.

<sup>1</sup> Dušan Kos, *Med gradom in mestom*. Ljubljana, 1994, str. 91.

<sup>2</sup> Dušan Kos, *Vitez in grad, Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana, 2005, str. 346–348.

<sup>3</sup> V Blaznikovi Historični topografiji je pri Podčetrtku omenjenih precej listin, ki zadevajo Deutschlandsberg (Pavle Blaznik, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*, 2. del. Maribor, 1988, str. 89–92).

<sup>4</sup> Mlinaričev zapis, da je v 14. stoletju v studeniški dominikanski samostan vstopila tudi hčerka enega plemiča iz Podčetrta, ne bo držal. Tu gre namreč za Angelo, hčerko gradiščana Gerloha iz Deutschlandsberga (Jože Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan ok. 1245–1782*. Celje, 2005, str. 40).

<sup>5</sup> Beseda Laßnitz (Ložnica) je sestavljena iz slovanskega etimona las = rovtve ali lonka = travnik ter slovanske končnice za vodna imena -ica oz. njene današnje pojavne oblike -itz (Günther Bernhard, *Das Ministerialengeschlecht der Lonsperger, Festschrift Viatori per urbes castraque*. Graz, 2003, str. 12–13; dalje Bernhard, *Das Ministerialengeschlecht der Lonsperger*).

<sup>6</sup> Werner Tscherne, *Von Lonsperch zu Deutschlandsberg*. Deutschlandsberg, 1990, str. 50.

<sup>7</sup> Prav tam, str. 62.

<sup>8</sup> Jože Till, *Hema Krška, Njen svet in njeni sledovi*. Celovec, 2005, str. 161 (dalje Jože Till, *Hema Krška*).

<sup>9</sup> Hermann Wiessner, *Gurker Urbare (Bistum und Kapitel) in Auswahl aus der Zeit von 1285 bis 1502, Österreichische Urbare, III. Abteilung: Urbare geistlicher Grundherrschaften, 3. Band: Die mittelalterlichen Stiftsurbare Kärntens, I. Teil*. Wien, 1951, str. 296 (dalje Wiessner, *Gurker Urbare*).

<sup>10</sup> Jože Till, *Hema Krška*, str. 160–162.

<sup>11</sup> Vera Schaubert, Michael Schindler, *Svetniki in godovni zavetniki*. Ljubljana, 1995, str. 319.

<sup>12</sup> Carl Schmutz, *Historisch-topographisches Lexicon von Steyermark*, Zweyter Theil. Gratz, 1822, str. 353.

stoletju uvedel Ivan Stopar,<sup>13</sup> katerega nekritični prepisovalci so ju nato raztrosili po različnih publikacijah. Tisto, kar bode v oči, je dejstvo, da nihče od slednjih ni poskušal preveriti, ali ta dva podatka držita. Ne držita, saj je Schmutz oba kraja prav tako zamenjal. Omenjeni Hans je predstavljal 10. generacijo Lonspergerjev in je kot bamberski fevdnik padel leta 1481 na Koroškem v boju zoper Madžare. Z njim je ta rodbina izumrla.<sup>14</sup> Na šibkih temeljih potemtakem stoji tudi avtorjeva navedba, da je bil od leta 1479 do 1490 grad (Podčetrtek) v rokah ogrskega kralja Matija Korvina (kralja Matjaža), ki je dal grad izropati in porušiti. Zagotovo so v tem času Madžari zasedli štajerske in koroške gradove salzburskega nadškofa in pa nekatere deželno knežje. Kaj se je v tem času dogajalo z gradovi in posestmi krške škofije? Santonino v svojem popotnem dnevniku omenja, da so salzbursko posest zasedli Madžari, prav tako določene deželno knežje gradove oz. vsaj poskušali.<sup>15</sup> Pri gradovih krške škofije ni o Madžarih ne duha in sluha. Ko je 22. maja 1487 Santonino stal pri cerkvi sv. Eme in gledal nekaj kilometrov oddaljeni grad Podčetrtek, je bil mnenja, da le-ta pripada častitemu gospodu krškemu.<sup>16</sup> Tudi nastavitve tamkajšnjih upravnikov Ivana Matkoviča leta 1481<sup>17</sup> in Andreja Lilgenberga leta 1486<sup>18</sup> s strani krškega škofa, dokazujejo, da do zasedbe gradu v obdobju med 1479 in 1490 ni prišlo.

Skoraj 150 let je bila z gradom tesno povezana plemiška družina Tattenbach. Sicer še ne od leta 1515 do 1526, ko naj bi krški škofje grad upravljali sami z gradiščani iz družin okoljskih plemičev, gospodov Rogoških in Tattenbachov, pač pa od leta 1527 dalje. Gradiščanov na podčetrtskem gradu v 16. stoletju že davno ni več. Krška škofija je grad in gospostvo upravljala s pomočjo upraviteljev. Iz zgoraj omenjenega obdobja so trenutno znani trije. Do slovenskega kmečkega upora leta 1515 je to službo upravljali Ahac Schrott,<sup>19</sup> leta 1523 sta se na tem mestu zamenjala Jorg Leg in Gašper Melhior pl. Lamberg, slednjega pa je štiri leta pozneje nadomestil Ivan pl. Tattenbach.<sup>20</sup> Ivanu je po nekaj letih oskrbniške službe uspelo dobiti gospostvo v zakup, ki se je nadaljeval tudi po njegovi smrti leta 1567, ki

ga je doletela kot cesarskega vojaka v boju na Hrvaškem.<sup>21</sup> Torej ni bil vseskozi do svoje smrti oskrbnik gradu, prav tako niso bili šele njegovi nasledniki zakupniki ali zastavni imetniki gradu. Po očetovi smrti je z zakupom nadaljeval njegov sin Žiga. Le-ta je umrl leta 1594,<sup>22</sup> tako da njegov zakup gospostva do leta 1611 ne pride v poštev. Mu je pa uspelo gospostvo nekoliko povečati. Leta 1575 je namreč on in ne Janez Kristof kupil bližnjo deželno knežjo posest, imenovano urad Nezbiše,<sup>23</sup> ter jo priključil Podčetrtku. Tattenbachi so si na področju Kozjanskega pridobili precej posesti. Poleg gospostev Bizeljsko, Kunšperk, Olimje ... in naposled leta 1647 (štiri vrstice pred to navedbo v knjigi, avtor pravilno zapiše, da so si Podčetrtek pridobili 1612!) še Podčetrtek, so v različnih časovnih obdobjih dohodke prejeli še od gospostev Podsreda in Pilštanj ter urada Orešje.

Z nakupom omenjenega gospostva si Ivan Kristof pri nadvojvodi Ferdinandu ni pridobil pravice, da poveže svoj grb z grbom ženine rodbine Resch in da temu ustrezno poveča grad. Precej bolj verjetno je, da so mu zvestoba deželnemu knezu oz. cesarju in različne zasluge ter usluge omogočili nadaljnji vzpon na družbeni lestvici. Dne 7. maja 1613 je prejel dovoljenje za izboljšanje družinskega grba z grbom žene Judite Resch.<sup>24</sup> Ali je to sprožilo obnovitev gradu oz. ali so grad res obnovili in če, v kakšnem obsegu, viri ne potrjujejo. Bržkone je navedba, da so grad zatem do leta 1627 obnovili, povežali v poznorenesančnem slogu in ga dodatno utrdili s predgradjem in obzidjem, plod stilkokritične primerjave, ki jo je opravil kak slovenski umetnostni zgodovinar ali kastelolog. Tudi prenova trga, ki bi naj sledila, in to celo pod taktirko Tattenbachov, na osnovi virov trenutno ni dokazljiva. Avtor slednje sklepa na osnovi letnic na fasadi ene stavbe. Obnova ene stavbe še zdaleč ne pomeni, da je bil obnovljen celotni trg. Še manj verjetno pa je dejstvo, da so Tattenbachi obnavljali hiše oz. domovanja svojim podložnikom v trgu.

Ivan Kristof baron Tattenbach je umrl 2. aprila 1627. Za otroke in njihovo mater je primerno poskrbel. Trem hčerkam je volil nekaj obleke, nakita ter denarja, štirim sinovom in ženi pa je zapustil posest. 20-letni sin Gotfrid je podedoval gospostvo Podsreda in krške fevde, 18-letni Viljem Leopold gospostvo Konjice in dvorec Gojka, sin Erazem Ferdinand imenje Trebnik, 9-letni Jurij Žiga pa

<sup>13</sup> Ivan Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*, peta knjiga. Ljubljana, 1993, str. 73.

<sup>14</sup> Bernhard, *Das Ministerialengeschlecht der Lonsperger*, str. 33.

<sup>15</sup> Paolo Santonino, *Popotni dnevniki 1485–1487*. Celovec–Dunaj–Ljubljana, 1991, str. 72, 78 in 80.

<sup>16</sup> Prav tam, str. 79.

<sup>17</sup> Wiessner, *Gurker Urbare*, št. 385, str. 413.

<sup>18</sup> Ignaz Orožen, *Das Bisthum und die Diözese Lavant, VI. Theil, das Dekanat Drachenburg*. Marburg, 1887, str. 499 (dalje Orožen, *Drachenburg*).

<sup>19</sup> Bogo Grafenauer, *Kmečki upori na Slovenskem*. Ljubljana, 1962, str. 106.

<sup>20</sup> StLA, fond Archiv Attems, karton 231, zv. 1521, Urbar gospostva Podčetrtek 1523–1527, fol. 1 (dalje Urbar gospostva Podčetrtek 1523–1527).

<sup>21</sup> Hans Pirchegger, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München, 1962, str. 236.

<sup>22</sup> Nagrobnik Žige pl. Tattenbacha z letnicami rojstva in smrti se nahaja v cerkvi sv. Ane v Slovenskih Konjicah.

<sup>23</sup> ARS, AS 768, fasc. 3, Kupna pogodba Žige Tattenbacha za urada Nezbiše in Orešje 1575, fol. 1.

<sup>24</sup> Reiner Puschnig, *Gnaden und Rechte*. Graz 1984, št. 917, str. 118.

gospodstvo Bizeljsko. Njihovi materi je v dosmrtno uporabo prepustil gospodstvo Podčetrtek in urad Nezbiše, seveda le pod pogojem, da se vnovič ne poroči.<sup>25</sup>

Gotfrid si je z leti pridobil tudi posest svoje matere ter nekaj posesti od bratov. Ko je leta 1640 v starosti 33 let umrl, je za sabo pustil ženo, dve hčeri in dva sinova ter za več kot 1000 imenjskih funtov posesti. Za dediča je določil 9- in 8-letna sinova Ivana Erazma ter Gotfrida Viljema. Slednjemu je oče zapustil gospodstvo Podčetrtek z uradom Nezbiše.<sup>26</sup> Skrbniki njegovih mladoletnih otrok so postali vdova Rozina Suzana ter brata Leopold Viljem in Jurij Žiga.<sup>27</sup> Slednji to obveznost ni opravljal do konca, ker je pred tem umrl. Ivan Erazem je polnoletnost za dedovanje dosegel leta 1655, njegov brat pa leto pozneje. Ker je Gotfrid Viljem postal dedič po sorodniku Janezu Adolfu grofu Tattenbachu, s čigar smrtjo leta 1644 je ta bavarska veja Tattenbachov izumrla,<sup>28</sup> je kmalu po nastopu polnoletnosti 1. marca 1656 prodal gospodstvo Podčetrtek bratu Ivanu Erazmu za vsega 18.000 goldinarjev in se odselil na Bavarsko.<sup>29</sup> Kot je razvidno iz ohranjenih virov, avtorjeva navedba, da je *po smrti Viljema Leopolda leta 1661 lastnik Podčetrka postal njegov nečak Ivan Erazem, svetnik notranjeavstrijske vlade*, ni točna. Še več. Tudi notranjeavstrijski vladni svetnik še ni postal tistega leta, pač pa šele pet let pozneje.

Ivan Erazem Tattenbach se je priključil protihabsburški zaroti leta 1667 in ne 1665. Priprave na upor proti vladarski hiši in politiki cesarja Leopolda I. zaradi nekaterih šibkih členov med zarotniki niso bile v celoti uspešno izvedene. Že nekaj časa pred prvimi aretacijami so bile vsakdanje dejavnosti morebitnih zarotnikov natančno spremljane. Vpletenosti Ivana Erazma grofa Tattenbacha v snovanje protihabsburške zarote takrat še niso mogli dokazati, so pa imeli nekatere trdne namige o tem.<sup>30</sup> Slednje se je notranjeavstrijskemu tajnemu svetu tudi zdel dovolj dober argument za njegovo aretacijo. Do te ni prišlo v petek, 21. marca 1670, ampak dan

kasneje.<sup>31</sup> Da so že štiri dni po aretaciji prišli na vse Tattenbachove gradove komisarji z vojaškim spremstvom, ne drži. Tako kot sama aretacija so bili tudi nadaljnji ukrepi dobro ter vnaprej načrtovani in so potekali bliskovito. Še isti dan je med drugim notranjeavstrijski tajni svet pooblastil notranjeavstrijska dvornokomorna svetnika Janeza Franca grofa Dietrichsteina in Janeza Gašperja grofa Khellersperga, da sta v spremstvu Sahierja in njegovih Jacques-Gerardovih dragoncev, kar se da hitro (*eifrigist*) in v največji tajnosti odjahala na Tattenbachove posesti in jih v cesarjevem imenu zasegla. Cesarju je namreč ta pravica šla po crimine laesae maiestatis. Za inventuro tamkaj nahajajočih se premičnin nista bila zadolžena, pač pa sta zapečatila oz. zaklenila skrinje in kleti, denar, srebrnino in dokumente pa odnesla v Gradec. Vse zasežene posesti sta nato predala v začasno upravo notranjeavstrijski dvorni komori, za njihovo upravljanje pa je bil že na dan Tattenbachove aretacije nastavljen poseben regent oz. administrator, in sicer svetnik omenjene komore Žiga Schoffman baron Hemerles.<sup>32</sup> Pooblaščenca in Schoffman so se sestali 24. marca na gospodstvu Štatenberg. Dietrichstein in Khellersperg sta takrat že opravila svojo nalogo in sta se vračala nazaj v Gradec, Schoffmanu pa je bila to prva postaja na obhodu po gospodstvih.<sup>33</sup> Zaključil jo je 5. aprila 1670, ko je sestavil inventar še zadnjega Tattenbachovega gospodstva Rače.<sup>34</sup>

Kmalu po Tattenbachovi aretaciji so se začela zaslivanja, nato pa še sojenje, ki ga je na prvi stopnji vodila notranjeavstrijska vlada. *Sodba, ki jo je izdala notranjeavstrijska vlada 26. novembra 1671, potrdil pa jo je že omenjeni cesar in deželni knez*, ne obstaja. Omenjenemu organu ni uspelo popolnoma dokazati obtoženčevega zločina veleizdaje in mu je s sodbo 9. oktobra 1670 naložil le visoko denarno kazen, podaljšanje pripora in ga odpustil iz službe svetnika notranjeavstrijske vlade. Seveda pa s tem Erazmove skrbi še zdaleč niso bile končane. Upravičeno. Obstajala je namreč še druga, torej višja sodna instances.

<sup>25</sup> StLA, LR Testamente, karton 1010, zvezek Jahr 1626, Oporoka Ivana Kristofa barona Tattenbacha 1626, fol. 3'–4'.

<sup>26</sup> StLA, fond Archiv Attems, karton 231, zvezek 1520, Oporoka Gotfrida grofa Tattenbacha 1640 (prepis), fol. 3'–5'.

<sup>27</sup> Prav tam, fol. 7.

<sup>28</sup> Otto Mutzbauer, *Die Urkunden des Archivs der Grafen von Tattenbach*, Bayerische Archivinventare 28. München, 1967, str. X in št. U 574, str. 157–158.

<sup>29</sup> StLA, fond Archiv Attems, karton 241, zvezek 1551, Prodaja gospodstva Podčetrtek Ivanu Erazmu grofu Tattenbachu z dne 1. 3. 1656, fol. 2.

<sup>30</sup> ÖStA, HHStA, fond Hungarica, fasc. 319, konvolut D, Dopis Karla Gotfrida grofa Breunerja cesarju Leopoldu I. glede Tattenbachove aretacije, zasege njegovih posesti in zarubitve le-teh s strani deželnega glavarja z dne 26. 3. 1670, fol. 1 (dalje Dopis grofa Breunerja 26. 3. 1670).

<sup>31</sup> ÖStA, HHStA, fond Hungarica, fasc. 319, konvolut D, Dopis notranjeavstrijskega tajnega sveta cesarju Leopoldu I. glede Tattenbachove aretacije in zasege njegovih posesti z dne 27. 3. 1670, fol. 1 (dalje Dopis tajnega sveta 27. 3. 1670).

<sup>32</sup> Dopis grofa Breunerja 26. 3. 1670, fol. 1–1'; Dopis tajnega sveta 27. 3. 1670, fol. 1'; ÖStA, FHKA, fond Innerösterreichische Herrschaftsakten, Grafen von Tattenbach, karton 76, sign. T-3/1, Dopis cesarja Leopolda I. notranjeavstrijski dvorni komori in notranjeavstrijskemu tajnemu svetu glede Schoffmanovega upravljanja Tattenbachovih posesti z dne 22. 8. 1671, fol. 1.

<sup>33</sup> ÖStA, FHKA, fond Innerösterreichische Herrschaftsakten, Grafen von Tattenbach, karton 76, sign. T-3/2, Poročilo NA dvorne komore glede inšpekcije zaseženih gospostev z dne 25. 8. 1672, fol. 16' in 19.

<sup>34</sup> ÖStA, FHKA, fond Innerösterreichische Herrschaftsakten, Kranichfeld und Stattenberg, karton 38, sign. K-2, Inventar gospostva Rače z dne 5. 4. 1670, fol. 1.

Njemu nič kaj naklonjeni notranjeavstrijski tajni svet ga je 1. aprila 1671 spoznal za krivega veleizdaje in ga obsodil na smrt ter izgubo vseh posesti.<sup>35</sup> Sedaj je ostalo na cesarju, da odloči kako in kaj. Sklep štajerskega tajnega sveta je na Dunaju obravnaval poseben posvetovalni organ, t. i. tajna konferenca (*Geheime Konferenz*), ki so jo sestavljali s strani cesarja izbrani uradniki. Ti so 19. novembra smrtno obsodbo potrdili in svoj sklep posredovali cesarju. Čez štiri dni je dal Leopold I. zeleno luč za njegovo izvršitev.<sup>36</sup> Kljub Tattenbachovim prošnjam, do pomilostitve ni prišlo. Dne 1. decembra 1671 ni bil usmrčen v graški deželni hiši, pač pa mu je nekaj po deveti uri zjutraj krvnik Hans Moser ločil glavo od telesa v dvorani mestne hiše.<sup>37</sup>

Nekoliko pomanjkljivi in delno v nasprotju z viri so tudi nadaljnji avtorjevi zapisi, in sicer kot prvi, da so z zaplembo *Tattenbachove štajerske posesti prešle v državno last in v upravo notranjeavstrijske dvorne komore*. Ta je njihovo upravljanje poverila svojemu svetniku baronu Sigmundu Schoffmanu, ki je na gospodstvih nastavil upravnike. Ker pa je bilo gospodstvo Podčetrtek zadolženo, ga je morala država prepustiti Tattenbachovim upnikom. Upravo posesti je po njihovi zaplenitvi najprej prevzela notranjeavstrijska dvorna komora, ki pa se s slednjo ni neposredno ukvarjala, ampak je za to določila posebnega administratorja, seveda iz svojih vrst. Na ta položaj sta bila postavljena Žiga Schoffman baron Hemerles in kasneje Anton Canduzzi, ki sta z rednimi obhodi in navodilom upraviteljem skrbela za kolikor toliko nemoteno delovanje gospodstev. Omenjeni Schoffman ob prvem prihodu na zasežena gospodstva ni nastavil novih upraviteljev, pač pa so s svojim delom v večini primerov, tudi v Podčetrtku, nadaljevali stari. Oktobra 1676 je upravo nad zaplenjenimi posestmi na željo omenjene komore prevzel drug organ. Prešla je v roke judicium delegatum oz. neke vrste petčlanskega sveta, ki je bil konec leta 1671 ustanovljen za preverjanje upravičenosti zahtev Tattenbachovih upnikov. Ta organ je obdržal bolj ali manj isti način uprave, kot je bil prej, in je na mesto administratorja nastavil sekvestra dr. Petra Lukrecija de Apostollisa. S svojo poglobljeno dejavnostjo je judicium delegatum zaključil maja 1679. Po njegovih ugotovitvah je bilo do Tattenbachove zapuščine zaradi njegovih dolgov (Podčetrtek v tem času ni bil zadolžen) upravičenih skoraj petsto fizičnih in pravnih oseb v višini od enega pa do 62.000 goldinarjev. Za njihovo poplačilo so prišle v poštev vse dragotine in denar, ki so se še nahajali v

blagajni notranjeavstrijske dvorne komore in pri judicium delegatum, ter zasežene posesti. Ko sta po letu 1683 od celotne zapuščine ostali le še gospodstvi Podčetrtek in Štatenberg, terjatve preostalih upnikov pa so bile višje od njunih vrednosti, je bil sestavljen seznam prioritetenih upnikov. Tisti na začetku so lahko imeli precejšnje upanje, da bodo iztržili svoje terjatve, ostali pa le majhno.<sup>38</sup>

Naposled sta prišla na vrsto za prodajo tudi gospodstvo in grad Podčetrtek. Upniki ju sicer niso prodali leta 1682... za 72.000 goldinarjev, pač pa za manjšo kupnino nekoliko kasneje. Ignacu Mariji grofu Attemsju je služba svetnika notranjeavstrijske dvorne komore omogočila, da je prišel do informacij v zvezi z zaplenjeno Tattenbachovo posestjo. Odločil se je za nakup gospodstva Podčetrtek. Poleg cesarja, kot največjega med vsemi upniki, so mu zeleno luč za to dejanje dali tudi judicium delegatum in pooblaščenca preostalih Tattenbachovih upnikov. Ko so se glavni akterji prodaje zbrali marca 1686 na gradu Podčetrtek, do sklenitve kupčije, zaradi razhajajočih se mnenj glede višine kupnine, ni prišlo. Do nadaljnjega so zato sklenili le zakupno pogodbo za gospodstvo. Skupni jezik so Attems in upniki našli dober mesec pozneje in sklenili prodajo za kupnino v višini 70.000 goldinarjev. Od prvih desetih prednostnih upnikov, za katere je bilo sprva mišljeno, da bodo njihove terjatve v celoti izplačane iz kupnine za podčetrško gospodstvo, je dejanska kupnina zadostovala le za izplačilo treh. Ostalim so bile terjatve predstavljene na vrednost štatensberškega gospodstva. Na svoj račun oz. poplačilo terjatev so tako prišli le cesar Leopold I., Gotfrid Viljem grof Reinstein in Tattenbach ter dediči in upniki Rozine Suzane grofice Ötting.<sup>39</sup>

Ignac Marija pred nakupom Podčetrteka ni imel na Štajerskem v lasti še nobene posesti. Za nakup se je najverjetneje odločil iz več razlogov. Član štajerskih deželnih stanov brez posesti ni mogel postati, privarčevan denar in del ženinega premoženja je želel vložiti v nepremičnino, ki je dajala solidno letno rento, kot svetnik dvorne komore je imel precej informacij o Podčetrtku, svojo težo pa je zagotovo pristavilo še 31.719 goldinarjev ženinega lastnega premoženja v obliki cesarjeve (največji med Tattenbachovimi upniki!) zadolžnice Ani Crammer, podedovane po materi. Razlog za nakup, po katerem *bi si njegov rod postopoma ustvaril svoj obsojelski grajski obroč*, ni verjeten. Vsaj po virih sodeč, Ignac Marija ni bil jasnoviden. Samo na tak način bi namreč lahko vedel, katera gospodstva in gradovi bodo v prihodnosti naprodaj.

<sup>35</sup> Fritz Popelka, *Geschichte der Stadt Graz*, I. Band. Graz, 1928, str. 148.

<sup>36</sup> Thomas Winkelbauer, *Österreichische Geschichte 1522–1699*, Teil 1, Wien, 2003, str. 160 in 554.

<sup>37</sup> ÖStA, HHStA, fond Hungarica, Specialia, fasc. 320, konvolut B, Četrto poročilo Krištofa pl. Abeleja cesarju Leopoldu I. z dne 2. 12. 1671, fol. 2'–3'.

<sup>38</sup> Dejan Zdravec, *Gospodstvo Podčetrtek 1670–1700*, doktorska disertacija. Maribor, 2008, str. 51–71 (dalje Zdravec, *Gospodstvo Podčetrtek 1670–1700*).

<sup>39</sup> Dejan Zdravec, Ignac Marija grof Attems in gospodstvo Podčetrtek do začetka 18. stoletja. *ČZN*, 78, 2007, št. 4, str. 55.

Podpoglavje z naslovom Nekaj podatkov iz podčetrtških matičnih knjig (str. 59–61), vsebuje izpiske rojstev in smrti "pomembnejših" ljudi, njihovih staršev ali krstnih botrov. Tovrstni izpis za to župnijo je prvi opravil že Ignac Orožen in ga objavil v eni od svojih monografij z naslovom Das Bisthum und die Diözese Lavant, in sicer v tisti iz leta 1887, ki obsega dekanat Kozje.<sup>40</sup> Takrat so se vse matične knjige nahajale še na župniji. Danes temu ni tako. Najstarejši krstni matici iz let 1678–1737 in 1737–1785 se še nahajata na župniji, medtem ko so ostale, in to tiste, ki so nepoškodovane prestale partizanski zažig občinske pisarne septembra 1944, hranijo v Nadškofjskem arhivu v Mariboru. Izredno dragoceni vir za zgodovino Podčetrtka predstavljata že omenjeni najstarejši krstni matični knjigi. Specifično zanj je, da ju v 20. stoletju ni imel v rokah skorajda nihče, razen takratnih župnikov seveda, in pa popisovalca arhivskega gradiva župnij, ki ju je popisal v sklopu izdaje Vodnika po matičnih knjigah SR Slovenije leta 1972. Vsi poskusi vpogleda vanju so bili v zadnjih 20 letih neuspešni, saj je bil odgovor podčetrtškega župnika na tovrstna povpraševanja vedno isti, in sicer da teh knjig na župniji ni, ker so zgorele leta 1944. Ali župnik resda ni vedel, kaj vse se nahaja v župnijskem arhivu, ali pa omenjenih knjig ni imel časa ali volje pokazati, ni več pomembno. Menjava duhovnih pastirjev na župniji pred kakšnimi tremi leti je omogočila posvetni vpogled v arhivske omare in ponovno "odkritje" obeh matičnih knjig. Slednjima dajeta še posebno vrednost dve stvari. Zapisi naselij in ledinskih imen v slovenski obliki (za mnoga naselja prvi tovrstni zapis) ter prebivalcev trga Podčetrtke in njihovih poklicev. Virov, ki bi se neposredno nanašali na trg in trško prebivalstvo, je malo ohranjenih. Še dobro, da je bil Podčetrtke gosposčinski trg in da je bil del tržanov podložen tukajšnjemu gospostvu. Precejšnje število ohranjenih urbarjev in urbarialnih registrov ter obe krstni matični knjigi tako omogočajo zadovoljiv vpogled v ustroj trškega prebivalstva od zadnjih 20. let 17. stoletja dalje.

Obe matični knjigi je v roke dobil tudi Jože Maček, a se ni odločil za natančnejši pregled in kakšno morebitno zanimivo odkritje, ampak je za monografijo o Podčetrtku uporabil že omenjene Orožnove izpise. Njegovo transkripcijo latinsko zapisanih krstov je prevedel ter transliteriral v slovenščino in na nekaterih mestih dodal nekaj svojih komentarjev. Avtorjeva navedba, da so *krstno knjigo začeli pisati 23. oktobra 1678*, ne drži. Res je na ta dan zabeležen prvi vpis krsta, a je slednji le najstarejši ohranjeni vpis v knjigi. Natančni pregled knjige hitro razkrije, da je bilo nekaj začetnih listov enkrat pred letom 1887 iztrganih. Obstoje starejših vpisov pa neizpodbitno dokaže latinski zapis na

notranji strani platnice, ki je nastal izpod peresa vikarja Jakoba Šausa in se glasi: Sum emptus tempore R(everen)di D(omi)ni Jacobi Schauss pro baptizatorum libro a(nn)o 1677 die 26. maii.<sup>41</sup> Pri popisu predstojnikov podčetrtškega vikariata oz. fare, ki ga je avtor prav tako povzel po Orožnu, je na 84. strani monografije pri omenjenem vikarju sicer zapisano, da je bila krstna knjiga *začeta* (pravilno kupljena) *v času častitega gospoda Jakoba Šausa ... dne 26. maja 1677*, a je ta podatek avtor najverjetneje spregledal.

Na osnovi vpisov krstov avtor dalje ugotavlja, da člani plemiške družine Attems na gradu Podčetrtke *niso stalno živeli*, in da so *kot najbolj ugledni ljudje tega kraja navedeni pravzaprav le upravniki gradu in njihovi potomci*. Obe navedbi sta le delno točni, nekoliko nenavaden pa je tudi način sklepanja, ki je avtorja pripeljal do teh ugotovitev. Verjetno izhaja prvi zaključek iz predpostavke, da v matičnih knjigah ni vpisov rojstev, porok in smrti članov družine Attems, prav tako pa niso ravno pogosto zapisani kot priče ali botri vidnejših podčetrtških prebivalcev in njihovih otrok. Takšno sklepanje ni pravilno. Že hiter vpogled v matične knjige tistih župnij, kjer so imele nekatere plemiške družine svoja domovanja, pokaže podobno sliko. Število tukajšnjih vpisov plemičev ni nič kaj višje od podčetrtških. Nenazadnje pa se je lastniku gospostva Podčetrtke Ignacu Mariji grofu Attems na gradu Podčetrtke dejansko rodil otrok. V začetku septembra 1686 je poleg 34-letnega Ignaca na grad prišla še njegova noseča žena Marija Regina, rojena grofica Wurmbrand. Nekaj dni po prihodu je 27-letna grofica zaradi nekega pretrpljenega strahu predčasno rodila. Novorojenec je umrl še isti dan.<sup>42</sup> Ker krst ni bil opravljen, do vpisa v krstno knjigo tudi ni prišlo. Zadnje raziskave pa so nadalje pokazale, da sta omenjena zakonca Attems po nakupu gospostva Podčetrtke 17. aprila 1686 precej več časa preživljala na tukajšnjem gradu kot pa v svoji najemniški hiši v Gosposki ulici v Gradcu. Grof se je namreč takoj lotil velikopotezne obnove gosposčinskega gospodarstva, ki je bilo takrat v precej slabem stanju. Nakup dela gospostva Štatenberg in pričetek izgradnje štatenberskega dvorca v Makolah leta 1690 ter nakup gospostva Brežice leta 1694 so sicer nekoliko skrajšali Attemsovo bivanje v Podčetrtku, vendar ne toliko kot v Gradcu. Njegovo bivanje je do konca stoletja predstavljala relacija Gradec–Štatenberg–Podčetrtke–Brežice in obratno.<sup>43</sup> Šele izgradnja palače v Gradcu leta 1704 je že rahlo ostarelega Attemsa dokončno dejansko ustalila v Gradcu.

<sup>41</sup> Župnijski arhiv Podčetrtke, škatla 1, RMK župnije Podčetrtke 1678–1737, fol. 0 (dalje RMK Podčetrtke 1678–1737).

<sup>42</sup> StLA, fond Pallavicino Familie, karton 28, zvezek 415, Marija Victoria Pallavicino, Familienbuch des Hauses Attems, VI., Die steirische Linie, str. 8.

<sup>43</sup> Zadravec, *Gospostvo Podčetrtke 1670–1700*, str. 81–86.

<sup>40</sup> Orožen, *Drachenburg*, str. 495–497.

Ugled prebivalcev kraja je mogoče razbrati iz naslovov, ki so jim bili pridani. Vsaj po slednjih sodeč, so za najuglednejše veljali upravitelji in njihove življenjske spremljevalke. Najbolj pogosto so naslovljeni s plemeniti/a ali velikodušni/a gospod/gospa (*generosus dominus, generosa domina*), redkeje samo gospod ali gospa.<sup>44</sup> Slednji naziv je največkrat pridržan za podčetrtške tržane, in to predvsem obrtnike ter trgovce.<sup>45</sup> V očeh običajnega (kmečkega in viničarskega) prebivalstva so imeli tako poleg višjih gosposčinskih uslužbencev oz. izvajalcev oblasti ugleden položaj tudi nekateri trški prebivalci.

Napačna je zagotovo označitev botre Mariji Elizabeti, hčerki Janeza Jurija Prilerja. Njena zastopnica pri krstu in vpisu v krstno matično knjigo naj bi bila *Rozina Rozalija, baronica Luthenberg (Ljutomerska), rojena Reising, doma iz žusemskega gradu*. Dejansko je šlo za Rozino Rozalijo, poročeno baronico Lichtenberg. Slednja je bila ena od treh hčera Janeza Krstnika barona Reisi(n)ga. Z njegovo smrtjo leta 1672 so omenjene tri hčerke podedovale vso njegovo posest. Baronica Lichtenberg je dobila tretjino gospostev Pilštanj in Hartenštajn ter imenja Drenik,<sup>46</sup> ki jih je 10 let kasneje prodala Janezu Ferdinandu baronu Zehentnerju, vdovcu po njeni sestri Heleni Katarini.<sup>47</sup> Rozina Rozalija najverjetneje tudi ni bila doma z žusemskega gradu. Njen oče Janez Krstnik namreč nikoli ni bil lastnik gospostva Žusem. Ta posest je po delilni pogodbi iz leta 1643 pripadla njegovemu starejšemu bratu Krištofu. Janez Krstnik je 31. marca omenjenega leta iz očetove zapuščine prejel gospostvo Strmol, mlajši brat Gotfrid pa gospostvi Pilštanj, Hartenštajn in imenja Drenik.<sup>48</sup> Slabih šest in pol let kasneje je med mlajšima baronoma Reisi(n)g prišlo do menjave posesti. Janez Krstnik je z Gotfridom zamenjal Strmol za Pilštanj, Hartenštajn in imenja Drenik.<sup>49</sup> Slednjo posest so si nato leta 1672 njegove tri hčerke tudi razdelile.

Četudi bi Rozina Rozalija bila baronica Luthenberg, bi zagotovo to ne bila Ljutomerska, kot je plemiški priimek prevedel avtor. Plemiška rodbina, ki je dobila ime po gradu Ljutomer (Luttenberg), je

namreč izumrla že nekje na prehodu v 14. stoletje.<sup>50</sup>

Nekoliko preglavic je avtorju predstavljal tudi upravnik Jurij Moseger oz. bolje rečeno kraj opravljanja njegove službe. Zapis v krstni knjigi omenjenega Mosegerja označuje kot pro tunc existens praefectus in arce Erpergensis<sup>51</sup> in je res nekoliko zavajajoč. Jože Maček ga je umestil na grad Erberg ter v oklepaju z rahlim pridržkom zapisal, da je to *verjetno Dol pri Ljubljani*. Seveda se takoj pojavi vprašanje, od kod je Moseger poznal takratnega podčetrtškega upravitelja Antona Robido, čigar kar nekaj otrokom je botroval.<sup>52</sup> Razdalja med obema gradovima je bila precejšnja, tudi brez ozira na stanje takratnih (marec!) cest. Precej bolj verjetno bi bilo, da je opravljal to službo kje bližje. Botrovanja med upravitelji bližnjih gospostev ter tistih, ki so imela istega lastnika, so bila vseskozi precej pogost pojav. Tako je bilo tudi v tem primeru. Ko je Jurij Moseger 6. oktobra 1706 zadnjič botroval enemu izmed otrok stanovskega prijatelja Robide, je takratni župnik Jože Teraš nekoliko pravilneje zapisal kraj opravljanja njegovega poklica, in sicer kot arce Harbergensi.<sup>53</sup> Na Kranjsko umeščeni upravitelj je torej služboval na "malo več" kot streljaj oddaljenem gospostvu Podsreda.

Natančen pregled ohranjenih matičnih knjig ponudi še nekaj zanimivih vpisov krstov, ki sta jih Ignac Orožen in posledično Jože Maček spregledala. Vseh botrovanj podčetrtških upraviteljev, njihovih žena in otrok na tem mestu zaradi obsežnosti in nekoliko manjše pomembnosti nima smisla naštevati. Dosti bolj zanimiva so rojstva in krsti njihovih otrok. Upravitelju Janezu Jakobu Milleju in ženi Suzani se je v času službovanja poleg sina Karla Martina 24. aprila 1689 rodil še Janez Jurij. Botroval mu ni nihče drug kot tamkajšnji pisar, torej očetu službeno podrejeni Janez Janežič.<sup>54</sup> Tudi naslednjemu upravitelju se je tukaj rodil še en, do sedaj neznani otrok. Dne 19. junija 1695, malo pred njegovo smrtjo, je na svet prijokala Marjeta. Za razliko od prejšnjih dveh krstov Matijeveh otrok, ko so botrovanje prevzeli člani višjega plemstva, sta ob tej novorojenki pri njenem sprejemu med kristjane stala le Janez Čokl iz Tinskega in Marina Kos iz Pristave pri Mestinju.<sup>55</sup> Ko je naslednjemu upravitelju Antonu Robidi 13. aprila 1707 umrla žena,<sup>56</sup> le-ta ni dolgo stal križem rok. Vdovec je že vsaj dve

44 RMK župnije Podčetrtek 1678–1737, 11. 4. 1726, 13. 04. 1729, 29. 11. 1733...

45 Prav tam, 21. 07. 1717, 29. 08. 1722, 18. 12. 1722, 21. 02. 1723, 10. 07. 1723, 19. 12. 1723, 01. 07. 1725...

46 StLA, fond Archiv Attems, karton 243, zvezek 1565, prepis delilne pogodbe gospostev Hartenštajn in Pilštanj ter imenja Drenik z dne 20. 04. 1693, fol. 1.

47 StLA, fond Archiv Attems, karton 233, zvezek 1528, urbar gospostva Hartenštajn 1682, str. 155–157.

48 StLA, fond Archiv Attems, karton 241, zvezek 1552, Prepis delilne pogodbe med brati Reisi(n)gi ter njihovo materjo z dne 31. 03. 1643, fol. 1–1'.

49 StLA, fond Archiv Attems, karton 241, zvezek 1552, Prepis delilne pogodbe med bratoma Janezom Krstnikom in Gotfridom, baronoma Reisi(n)g, z dne 26. 09. 1649, fol. 1–1'.

50 Josef Andreas Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark*, II. Band. Graz, 1885, str. 146.

51 RMK Podčetrtek 1678–1737, 13. 03. 1700.

52 Dejan Zadravec, Administrativne knjige združenih gospostev Podčetrtek in Hartenštajn sredi 18. stoletja in njihovo stanje danes. *Arhivi*, 30, 2007, št. 2, str. 156.

53 RMK Podčetrtek 1678–1737, 06. 10. 1706.

54 Prav tam, 24. 04. 1689.

55 Prav tam, 19. 06. 1695.

56 Mirko Krašovec, *Podčetrtek, včeraj in danes*. Podčetrtek, 1980, str. 26.



leti pozneje imel novo ženo, otroci iz prvega zakona pa krušno mater. Antonija mu je v naslednjih šestih letih rodila štiri otroke. Zahariji Andreju sta 27. novembra 1712 botrovala očetov znanec in stanovski prijatelj Jožef Moseger, upravitelj gospostva Rogatec, ter mlada Marija Wildmann.<sup>57</sup>

Umetnostnim zgodovinarjem bodo vsekakor zanimivi vpisi, kjer se kot botri pojavljajo različni umetniki in obrtniki. Potem ko je avgusta 1715 pogorel del gradu Podčetrtek,<sup>58</sup> se je Ignac Marija grof Attems odločil za njegovo nekaj let trajajočo baročno prenovo. Med drugim so si tukaj svoj vsakdanji kruh služili štukater Karel Groshaus,<sup>59</sup> slikarja Ignac Flurer in Janez (Joes, Johann) Raiser<sup>60</sup> ter barvar (tinctoris) Lovrenc Dežman.

Kot je že bilo omenjeno, se virov v zvezi s trško zgodovino ni kaj prida ohranilo. Kakršnekoli omembe tržanov v matičnih knjigah so zato dragocen podatek za poznavanje ne samo zgodovine tega, pač pa tudi ostalih obsoteljskih trgov. Trgi na tem področju zaradi odmaknjenosti od glavnih oz. večjih prometnih povezav niso bili kaj prida razviti. Anton Melik je Podčetrtek celo označil kot enega najslabše izvedenih poskusov ustanovitve trških naselbin na Slovenskem.<sup>61</sup> Da pa stanje le ni bilo tako klavrno, dokazujejo nenazadnje tudi omembe trških prebivalcev oz. njihovi poklici. Iz matičnih knjig je razvidno, da so v zadnji četrtini 17. stoletja in v prvi polovici 18. stoletja tukaj obrt opravljali trgovec, mizar, pleskar, lončar, čevljar, kovač, ključavničar, leta 1717 pa je prvič omenjen tudi zlatar (aurifaber).<sup>62</sup> Slednji je deloval do 90. let 18. stoletja.<sup>63</sup>

Neuporaba arhivskih virov lahko poleg zmotnih zapisov pripelje še do pomanjkljivosti. Navedba, da o čebelarstvu v Podčetrtku za prejšnja obdobja (pred letom 1760) ni nobenih zanesljivih podatkov, ni pravilna (str. 195–196). Že sam vpogled v ohranjene vire, prve dokaze o čebelarjenju na tem področju hitro prestavi vsaj za 250 let nazaj. Namreč v priročnem urbarju podčetrškega gospostva iz leta 1523 se pri podložniku iz Vonarja kot dajatev pojavi funt (0,56 kg) voska,<sup>64</sup> torej snov, ki jo za delanje celic izločajo čebele. Z leti se je število podložnikov s tovrstno dajatvijo rahlo večalo. V letih 1570–1575 je to osnovno surovino za izdelavo sveč dajal podčetrški tržan in podložnik Matija Otorepec,<sup>65</sup> v

drugem desetletju 17. stoletja že dva tržana,<sup>66</sup> leta 1655 pa poleg treh podložnikov še osebenjek Nikolaj iz urada Vršna vas. Količina dajatve je bila različna, in sicer od enega do štiri funte.<sup>67</sup> Seveda dajatev voska še ne pomeni, da so se ti podložniki ukvarjali s čebelarstvom. Če se niso, so vosek najbrž odkupili ali zamenjali od kakšnega tamkaj živčega podložnika oz. čebelarja. Zagotovo pa so se z gojenjem čebel v letu 1689 ukvarjali podčetrški podložniki Blaž Stiplovšek, Mihael Leistner in Mihael Počivalšek. Ker za poplačilo letnih denarnih dajatev in davkov niso imeli denarja, so le-te deloma poravnali z medom. Skupaj so preko svojih županov upravitelju Matiji Pihlerju dostavili 223 funtov medu<sup>68</sup> oz. letni pridelek od nekako šestih do sedmih panjev. Upravitelj Pihler medu seveda ni sprejel v zamenjavo po tržni vrednosti, saj je zastopal interese gospostva oz. njegovega imetnika, ampak po nižji. Dva in pol ter tri krajcarje za funt medu<sup>69</sup> je nekako ustrezalo tržni vrednosti skoraj dveh funtov govejega mesa ali ene kokoši. Po relativno nizki ceni sodeč, med na področju gospostva ni bil težje dobavljiva dobrina. Obstoje čebelarstva pa nenazadnje dokazuje tudi prizadevanje podčetrških tržanov leta 1675. Ti so takratnega upravitelja Tattenbachovih zaplenjenih posesti Antona Canduzzija prosili, da se jim izstavi pisno dovoljenje za trgovanje z medom, ki ga do takrat še niso imeli. Slednje bi jim po njihovih besedah tako zagotavljalo predvsem zaščito korist od te gospodarske dejavnosti pred trgovci ali posamezniki iz drugih mest in trgov.<sup>70</sup>

S pravopisnega vidika so v knjigi nekoliko moteci zapisi imen, priimkov in plemiških nazivov. Poslovenjenje imen ali priimkov v zgodovinske tekstih je lahko kamen spotike, saj imajo različni zgodovinarji svoje poglede na to. Tovrstno prevajanje osebnih imen in priimkov zna biti še posebej kočljivo pri raziskavah, ki se nanašajo na čas od druge polovice 19. stoletja dalje, ko se začne pri ljudeh razvijati nacionalna zavest. Za starejša obdobja to ni tak problem. Večina slovenskih zgodovinarjev imena posloveni, medtem ko priimke, sploh plemiške, ne. Se pa še najde kdo, ki pusti tudi imena v izvorniku. Jože Maček se je nevede odločil za oboje. Rezultat tega je seveda nedoslednost. Nekajletni podčetrški upravitelj iz druge polovice

<sup>57</sup> RMK Podčetrtek 1678–1737, 27. 11. 1712.

<sup>58</sup> StLA, Archiv Attems, karton 244, zvezek 1568, Letni obračun upravitelja gospostva Podčetrtek 1715, fol. 28'.

<sup>59</sup> RMK Podčetrtek 1678–1737, 18. 02. 1717.

<sup>60</sup> Prav tam, 23. 06. 1718, 27. 12. 1718, 16. 02. 1719 in 18. 12. 1722.

<sup>61</sup> Anton Melik, *Štajerska s Prekmurjem in Mežisko dolino*. Ljubljana, 1957, str. 558.

<sup>62</sup> RMK Podčetrtek 1678–1737, 23. 12. 1680–20. 01. 1722.

<sup>63</sup> NŠAM, Matične knjige župnije Podčetrtek, MMK Podčetrtek 1786–1816, 26. 09. 1789.

<sup>64</sup> Urbar gospostva Podčetrtek 1523–1527, fol. 85.

<sup>65</sup> StLA, fond Archiv Attems, karton 249, zvezek 1581, Štifregister gospostva Podčetrtek 1570–1575, str. 224.

<sup>66</sup> StLA, fond Archiv Attems, karton 250, zvezek 1584, Štifregister gospostva Podčetrtek 1613, str. 141 in 218.

<sup>67</sup> StLA, fond Archiv Attems, karton 233, zvezek 1527, Urbar gospostva Podčetrtek 1655–57, fol. 69', 89', 90' in 129.

<sup>68</sup> ARS, fond AS 768, fascikel 5, zvezek Upraviteljski urad Podčetrtek 1689–90, Denarni obračun upravitelja gospostva Podčetrtek 1689/90, fol. 11 in 11'.

<sup>69</sup> Prav tam, fol. 11–11'.

<sup>70</sup> *Vnnd vnñß auch das burgerliche gwarb mit einkauf vnnd verkhaufung des honigs von stätt vnnd andern marktten auch jederman nicht verwerth werde* (StLA, Dvorna komora, Stvarni oddelek, škatla 137, zvezek 6, Prošnja podčetrških tržanov Antonu Canduzziju za potrditev pravic, ok. 1675, fol. 1–1').

18. stoletja je tako zapisan kot *Jožef Sauer* ali *Joseph Sauer*, lastnik gradu iz družine Tattenbach kot *Ivan Krístof* ali *Hans Christof*, Janez je *Janez* ali *Johann*, Jožef je *Jožef* ali *Joseph*, *Josef*, Marija je *Marija* ali *Maria*, precej pa je tudi *Frančov*, *Karlovo*, *Martinov*, *Suzan*, ki jim nasproti stojijo *Hansi*, *Aleinore*, *Gottfriedi*, *Maxi*, *Raichardi* in podobno. Glede na to, da je delo zasnovano kot poljudno, pa bi bilo verjetno boljše in bolj razumljivo, če bi bili pripadniki nižjega plemstva, kot npr. *Max Ferdinand von Maurisberg* in *Ksaver a Maurisberg* in podobni, označeni po slovensko, torej kot Maks Ferdinand pl. (plemič) Maurisberg in Ksaver pl. Maurisberg.

Napisati sintezo celotne zgodovine nekega kraja spričo manjka zgodovinskih raziskav in z neupoštevanjem večine ohranjenih primarnih virov, je nevhvaležna naloga in drzno početje. Ali je to smiselno, je stvar posameznega avtorja, da presodi sam. Verjetno bi bila v takšnih primerih najboljša dela, ki zadevajo le krajše obdobje v zgodovini določenega kraja. Šele več takšnih zgodovinskih del lahko naposled pripelje do neke verodostojne sinteze celotne krajevne zgodovine. Dober primer za to je leta 1973 izdano monumentalno delo Škofja Loka in Loško

gospostvo, ki predstavlja skupek življenjskih raziskav dr. Pavla Blaznika.

S knjigo Podčetrtek skozi stoletja je njen avtor bolj ali manj dosegel vse cilje, ki si jih je zastavil in jih zapisal v predgovoru. V njej je predstavljena zgodovina kraja v obrisih. Gre zagotovo za trenutno najboljše delo o zgodovini Podčetrтка in njegove okolice in je več kot primerno za tiste bralce, ki bi si hoteli pridobiti nekaj več kot površinsko znanje o njegovi zgodovini. Izčrpen povzetek v nemškem jeziku pa bo nekoliko poživil še tamkajšnje bivanje in obujanja vredne spomine tistim turistom, ki so večiči tega jezika. Da je knjiga obenem primerna tudi kot županovo poslovno darilo in kot dodatna promocija tega turističnega kraja, ne gre dvomiti.

Avtorju je uspelo zbrati skoraj vso, do sedaj spisano literaturo o Podčetrtku, zato je knjiga, kljub nekaj manjšim napakam in pomanjkljivostim, primerna kot osnovni pripomoček in izhodišče za nadaljnja raziskovanja zgodovine kraja. Seveda pa je priporočljivo, in če to dopušča čas, iskane in nato morebiti nadalje uporabljane podatke, še enkrat preveriti. Virov za to je namreč več kot dovolj.